

EX CONCILIO TOLETANO

AN. 400

**Canon I.** Placuit ut diaconi, si vel integri vel casti sint, et continentis vitae, etiamsi uxores habeant, in ministerio constituentur: ita tamen, ut si qui etiam ante interdictum, quod per lusitanos episcopos constitutum est, incontinenter cum uxoribus suis vixerint, presbyterii honore non cumulentur. Si quis vero ex presbyteris ante interdictum filios susceperit de presbyterio ad episcopatum non permittatur (*al. admittatur*).

Interdictum Episcoporum Lusitanorum interpretantur quidam *praeceptum coelibatus*: sed hoc praeceptum iam latum fuerat a Patribus Illiberitanis *cn. XXIII s. c.* libentius intelligerem legem quamdam poenalem, quae speciales poenas statueret in huiusmodi criminosos. Quia vero lex iam exstabat prohibens haec coniugia, hinc Patres Toletani eos quoque, qui ante illud interdictum incontinentes fuerint, poenae subiiciunt, qua ad altiorem gradum promoveri diaconi et presbyteri prohibentur. Vides heic rem mitius agi: diaconi et presbyteri incontinentes non deponuntur: sui tamen officii admonentur ea poena: ut Ecclesia in suis synodis nunquam cessaverit a lege continentiae in ordine sacro constitutis inculcanda, non tamen semper olim eodem modo seu eadem severitate. Cf. dicta ad *cn. c. Illiber.* At Patres Toletani non permittunt his praesbyteris et diaconis coactis in suo gradu manere usum mulierum, qua de re utique silent, sed non est verisimile eos ignorasse aut insuper habuisse decretum Siricii *s. c.*

**Canon III.** Lector fidelis, si viduam alterius uxorem acceperit, amplius nihil sit, sed semper lector habeatur aut forte subdiaconus.

**Canon IV.** Subdiaconus, defuncta uxore, si aliam duxerit, ab officio, in quo ordinatus fuerat removeatur et habeatur inter ostiarios vel inter lectores ita ut (tamen) evangelium et apostolum non legat... (*quorum lectio tunc temporis lectoribus competebat*) Qui vero tertiam, quod nec dicendum aut audiendum est, acceperit, absentibus biennio, postea inter laicos, reconciliatus per poenitentiam, communicet.

**Canon VII.** Placuit ut si quorumcumque clericorum uxores peccaverint, ne forte licentiam peccandi plus habeant, accipiant mariti earum hanc potestatem, praeter necem, custodiendi et ligandi in domo sua, ad ieiunia salutaria non mortifera cogentes... Cum uxoribus autem ipsis, quae peccaverint, nec cibum sumant, nisi forte ad timorem Dei, acta poenitentia, revertantur.

Cf. *can. Con. Illiber. LXV et cn. VIII. Conc. Neocaesar.*

**Canon XVI** Devotam peccantem non recipiendam in ecclesiam

nisi peccare desierit et desinens egerit aptam poenitentiam decem annis recipiat communionem... Quae autem maritum acceperit, non admittatur ad poenitentiam nisi, adhuc vivente ipso viro, casta vivere ceperit, aut postquam ipse decesserit.

Cf. *decr. IV. Siricii ad Himerium, cf. cn. CIV. Conc. Carthag. an. 398, et decret. XII Innocentii I. ad Victricium.* Heic tamen satis clare edicitur nullitas huiusmodi coniugiorum.

**Canon XVII.** Si quis habens uxorem fidelem, si concubinam habeat, non communicet. Ceterum qui non habet uxorem et pro uxore concubinam habet, a communionem non repellatur: tantum ut unius mulieris aut uxoris aut concubinae (*ut ei placuerit*) sit coniunctione contentus. Alias vero vivens abiiciatur donec desinat et per poenitentiam revertatur.

Concubina heic est sensu honestiore accipienda, vera uxor scilicet, licet minus digno loco habitata. Cf. *can. XV. Conventus Moguntini an. 851 inf. et pag. 122 seqq.*

**Canon XVIII.** Si qua vidua episcopi sive presbyteri aut diaconi maritum acceperit, nullus clericus, nulla religiosa cum ea convivium sumat, nunquam communicet: morienti tantum ei sacramentum subveniat.

Heic primo apparet prohibitio coniugii facta relictae uxori episcopi, presbyteri, diaconi, post eorum scilicet mortem: quod coniugium nullum esse clarius deinde significavit Ecclesia. Cf. *can. I et II Con. Rom. sub Gregorio II. an. 721.*

**Canon XIX.** Episcopi sive presbyteri sive diaconi filia, si Deo devota fuerit et peccaverit et maritum duxerit, si eam pater vel mater in affectum receperint, a communionem habeantur alieni... Mulier vero non admittatur ad communionem, nisi marito defuncto egerit poenitentiam. Si autem vivente eo secesserit et poenituerit vel petierit communionem, in ultimo vitae deficiens accipiat communionem.

Duo praescribuntur: 1° Deo devota nuptias contrahens non admittatur ad communionem nisi vel, marito defuncto, poenitentiam egerit vel, eo vivente, se separaverit et poenitentiam rursus egerit cf. *cn. XVI praeced.* 2° Si haec devota est filia episcopi sive presbyteri sive diaconi, hique eam nuptam in affectum recipiant, excommunicentur, utpote qui tantum facinus probare videantur eiusque infamiae participare.

EX EPISTOLA DECRETALI INNOCENTII I.

AD VICTRICIUM EPISC. ROTHOMAGENSEM. AN. 404.

**Decretum VI.** Ne is, qui secundam duxit uxorem, clericus fiat; quia scriptum est unius uxoris virum... Ac ne ab aliquibus existimetur, ante baptismum si forte quis accepit uxorem et ea de seculo recedente alteram duxerit, in baptismo esse dimissum, satis errat a regula; quia in baptismo peccata dimittuntur, non acceptarum uxorum numerus aboletur...

Ita impositus est finis quaestioni, in qua pro opposita sententia acriter pugnavit Hieronymus (cf. eius epist. LXIX ad Oceanum); qui et interrogabat: « quomodo in lavacro, omnia peccata merguntur, si una uxor (quae ante baptismum accepta fuerat) supernatat? » Habes ex Innocentio huic interrogationi responsum.

**Decretum IX.** Quod dignum et pudicum et honestum est tenere Ecclesia omnino debet ut sacerdotes et levitae cum uxoribus suis non coeant, quia ministerii quotidiani necessitatibus occupantur.

Cf. en. II. Con. Carthag. an. 390. De solo usu coniugii antea contracti loquitur Pontifex. Legem suavi modo proponit, at satis constat indignum impendium inhonestum esse, si Sacerdos aut Levita matrimonio prius inito utatur: idcirco id prorsus esse illicitum: ideoque dicitur quod Ecclesia debet id tenere. Cf. en. IX. Siricii ex eius epist. ad Africanos XII.

**Decretum XII.** Quae Christo spiritaliter nupserunt et velari a sacerdote meruerunt si postea vel publice nupserint vel se clanculo corruerint, non eas admittendas esse ad agenda poenitentiam, nisi is, cui se iunxerant, de seculo recesserit. Si enim de omnibus haec ratio custoditur, ut quaecumque, vivente viro, alteri nupserit, habeatur adultera, nec ei agenda poenitentiae licentia concedatur, nisi unus ex eis fuerit defunctus, quanto et illa magis tenenda est, quae ante immortalis se sponso coniunxerat et postea ad humanas nuptias transmigravit?

Cf. Siricii decreti ex epist. 10 en. XVI. Conc. Toletani, en. 11. Concilii Valentini, en. VI, XVIII. XL. Basilii s. c.

Satis aperte haec suam sententiam prodit Innocentius has nuptias nullas esse. Quod clarius liquet comparatione instituta cum eo, quod en. seq. statuit de virgine quae proposuit quidem servare virginitatem, non tamen votum suscepit. Hanc, imposita aliqua poenitentia, manere coniugio permittit.

**Decretum XIII.** Hae vero, quae nec dum sacro velamine tectae, tamen in proposito virginali semper manere promiserant, licet velatae non sint, si forte nupserint, his agenda aliquanto tempore

poenitentia est, quia sponsio earum a Deo tenebatur. Nam si inter homines solet bonae fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigerit virgo, solvi sine vindicta non debet?

Habes votum simplex castitatis impedimentum esse illicitas efficiens nuptias.

EX EPISTOLA EIUSDEM DECRETALI

AD EXUPERIUM EPISC. TOLOSANUM. AN. 405.

**Decretum IV.** Et illud desideratum est sciri, cur communicantes viri cum adulteris uxoribus non conveniant, cum contra uxores in consortio adulterorum virorum manere videantur. Super hoc christiana religio adulterium in utroque sexu pari ratione condemnat. Sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant et non habent latentia peccata vindictam: viri autem liberius uxores adulteras apud sacerdotes deferre consueverunt. Et ideo mulieribus, prodito earum crimine, communicatio denegatur: virorum autem latente commisso, non facile quisquam ex suspicionibus abstinetur. Qui utique submovebitur, si eius flagitium detegatur.

**Decretum VI.** De his etiam requisivit dilectio tua, qui, interveniente repudio, alii se matrimonio copularunt. Quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum ut etiam hae personae, quibus tales coniuncti sunt, etiam ipsae adulterium commisisse videantur, secundum illud quod legimus in Evangelio: qui dimiserit uxorem suam et duxerit aliam, moechatur, similiter et qui dimissam duxerit, moechatur.

Repudium certis ex causis mittebant Romanae leges ab Imperatoribus etiam Christianis latae ita ut vinculum coniugii solveretur, aliasque nuptias, priore superstite coniuge, inire liceret. Ita Constantinus (in Cod. Theod. L. III. Tit. 16. Leg. 1.) ac Theodosius et Valentinianus (Cod. Lib. V. Tit. 17. l. 8.) aequae Iustinianus tum ibid. tum Novella 117. cc. 8. 9. At has leges iuri christiano oppositas Ecclesia reiecit. Quocirca interveniente repudio dissociatum videri coniugium ait Innocentius, quia ius Romanum dissolutionem vinculi probat, at negat idem Pontifex vinculum esse solutum, cum affirmat adulteros esse huiusmodi coniuges si aliis coniungantur.

EX EPISTOLA EIUSDEM

AD PROBUM.

Statuimus, fide catholica suffragante, illud esse coniugium, quod primitus erat gratia divina fundatum, conventumque secundae mulieris (*quam quis duxerat eo quod uxor captiva teneretur*) priore superstite, nec divortio eiecta, nullo pacto posse esse legitimum.

Cf. Decretum VI et epist. ad Exuperium.

EX CONCILIO CARTHAGINIENSI SEU AFRICANO

AN. 407.

Cf. Concilium vulgo dictum Africanum, in quo referuntur et confirmantur superiorum Synodorum Canones, ibi a can. LXII incipiunt Canones Concilii habiti anno 407 unde noster canon est octavus. Ita in collect. Conc. Tom. 3<sup>a</sup> a pag. 497 seqq. coll. pag. 101 ed. Labbaei et Coleti. Apud Dionysium vero in Codice Canonum Africanorum incipit ista Synodus, de qua loquimur a can. XCV. Hinc Synodo canones XII. tribuuntur. Consentiant his omnibus FF. Ballerini De Antiqq. Collection. p. II. C. III. §. 6. n. 6.

**Canon VIII.** Placuit ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore neque dimissa a marito alteri coniungatur, sed ita maneant aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint ad poenitentiam redigantur. In qua causa legem imperialem petendam promulgari.

EX CONCILIO ARAUSICANO

AN. 441.

**Canon XXVIII.** In utroque sexu desertores professae castitatis praevaricatores habendi et his omnibus per poenitentiam legitimam consulendum.

EX CONCILIO HISPANO

CELEBRATO AB EPISCOPIS TARRACONENSIBUS ET CARTHAGINIENSIBUS ET LUSITANIS AC BOETICIS. AN. 445.

**Canon XVI.** Si quis dixerit vel crediderit coniugia hominum, quae secundum legem divinam licita habentur, execrabilia esse; A. S.

EX EPISTOLA LEONIS

AD TURIBIUM EPISC. ARTURICENSEM 447.

**Decretum VII.** Septimo loco sequitur quod nuptias damnant (*Priscillianistae*) et procreationem nascentium perhorrescunt: in quo sicut pene in omnibus, cum Manichaeorum profanitate concordant: ideo, sicut ipsorum probant mores, coniugalem copulam detestantur, quia non est illic libertas turpitudinis ubi pudor et matrimonii servatur et sobolis.

EX SYNODO S. PATRICII

IN HIBERNIA AN. CIRC. 450.

**Canon XVIII.** Virgo quae voverit Deo permanere casta et postea nupserit carnalem sponsum, excommunicationis sit, donec convertatur: si conversa fuerit et dimiserit adulterum, poenitentiam agat et postea non in una domo nec in una villa habitent.

Romanae Sedis Decreta (Siricii et Innocentii) sequitur Patricius.

**Canon XIX.** Mulier christiana, quae acceperit virum honestis nuptiis et postmodum discesserit a primo et iunxerit se adultero, quae haec facit, excommunicationis sit.

**Canon XXII.** Si quis tradiderit filiam suam viro honestis nuptiis et (*haec*) amaverit alium et (*is*) consentit filiae suae et acceperit dotem, ambo ab ecclesia excludantur.

EX ALIA SYNODO EIUSDEM

IN HIBERNIA ANNO INCERTO.

Isti tamen canones haud videntur eruditis authentici. Cf. Dr. Hefele op. cit. Tom. III. L. 12. parag. 209.

**Canon XXV.** Frater torum defuncti fratris non ascendat, Domino dicente: erunt duo in carne una: ergo uxor fratris tui soror tua est.

Cf. cn. Neocaesar. II.

**Canon XXVI.** Audi Dominum dicentem: qui adhaeret meretrici, unum corpus efficitur: item adultera lapidetur, id est huic viro moriatur, ut desinat crescere quae non desinit moechari. Item: si adultera fuit mulier, numquid revertitur ad virum suum priorem? Item non licet viro dimittere uxorem nisi ob causam fornicationis; ac si dicat: ob hanc causam (licet): unde si ducat alteram, velut (*m. s.*) vel post mortem prioris, non vetant.

Si τὸ *velut* interpretaris *quemadmodum* facultas sit, perperam quidem, dissolvendi vinculi propter adulterium. Forte aliam interpretationem pateretur lectio haec edita vel lectio ms., verum canon seq. XXVII nimis suadet huius quoque obviam interpretationem. Discedunt isti canones scilicet a communi Ecclesiae doctrina quam refert decretum VI. Innocentii I ad Exuperium, en. IX Conc. Illiberitani en. VIII. Conc. Africani s. c. Sed de his canonibus, ut iam monuimus, non oportet nos esse sollicitos.

**Canon XXVI.** Quod vult pater, faciat virgo (filia in nuptiis contrahendis); quia caput mulieris vir (*non satis idonea citatio*) sed requirenda est a patre voluntas virginis, dum Deus reliquit hominem in manu consilii sui.

**Canon XXVII.** Eadem ratione observanda sunt prima vota et prima coniugia, ut secundis prima non sint irrita, nisi fuerint adulterata.

#### EX CONCILIO CHALCEDONENSI

AN. 451.

Huius canones suscepti quidem non fuerunt a Leone, hos tamen deinde Dionysius suae collectioni inseruit et Romana Sedes usu probavit.

**Canon XIV.** Quoniam in quibusdam provinciis concessum est lectoribus et psalmistis uxores ducere, statuit sancta synodus non licere cuiquam ex his accipere sectae alterius uxorem... Sed neque copulari debet nuptura haeretico aut Iudaeo vel pagano, nisi forte persona orthodoxae copulanda promittat se ad orthodoxam fidem transire. Si quis hanc definitionem sanctae synodi transgressus fuerit, correptioni canonicae subiacebit.

Cf. canonem XXXI superius citatum ex Conc. Laodicensi. Coniugium viri orthodoxi cum haeretica et vicissim, *ἄλλοθεν* ac dissolvendum declaravit can. XXXII. Synodi Quinisextae an. 692 sed nulla est eiusdem auctoritas.

**Canon XV.** Si diaconissa suscipiens manus impositionem et aliquantulum temporis in ministerio permanens, semetipsam tradit nuptiis, gratiae Dei contumeliam faciens, anathematizetur huiusmodi cum eo, qui eidem copulatur.

Cf. en. XLIV. Basilii. Ritus impositionis manus adhibitus in Ecclesia Graeca fuit Diaconissis, ut eius libri rituales produnt; de benedictione Diaconorum penes Latinos mentio adhuc fit a Patribus Conc. Aurelianensis 2<sup>a</sup> an. 533 eandem abrogantibus can. XVIII.

**Canon XVI.** Virginem, quae se Domino Deo consecravit, similiter et monachum non licere nuptialia iura contrahere, quod si hoc inventi fuerint perpetrantes, excommunicentur. Confitentibus autem

decrevimus et habeat auctoritatem eiusdem loci episcopus misericordiam eis humanitatemque largiri.

An misericordia et humanitas episcopi in eo esset ut coniugium certis ex causis permetteret an tantum ut mitiorem imponeret poenitentiam, non satis constat. Videntur Patres Chalcedonenses secuti Basilium (cf. eius en. VI): ut proinde quemadmodum ipsum interpretati sumus liceat et illos interpretari.

**Canon XXVII.** Eos qui rapiunt mulieres etiam sub nomine simul habitandi aut cooperantes aut conniventes raptoribus, decrevit sancta synodus, ut si quidem clerici sunt, decendant proprio gradu, si vero laici, excommunicentur.

#### EX CONCILIO ARELATENSI

AN. 443 AUT 452.

**Canon II.** Assumi aliquem ad sacerdotium non posse in coniugii vinculo constitutum, nisi fuerit praemissa conversio (*uxoris scilicet, quae vitam monasticam, vel saltem castitatem professa fuerit. Cf. Conc. Agathensis can. XVI inf. citatum*).

**Canon XXI.** Poenitens quaecumque defuncto viro alii nubere praesumpserit, vel suspecta vel interdicta familiaritate cum extraneo vixerit, cum eodem ab ecclesiae liminibus arceatur. Hoc etiam de viro in poenitentia posito placuit observari.

Cf. dicta ad resp. XIII. Leonis ad Rusticum. Adverte tamen quod ambo coniuges puniuntur quidem simul, sed non iubentur separari: prohibebatur scilicet coniugium poenitentibus, sed non irritabatur.

**Canon XXII.** Poenitentiam coniugatis non nisi ex consensu (*alterius scilicet*) dandam.

Ratio huius canonis ex praeced. petenda, ut notat Sirmondus.

**Canon XXV.** Hi qui post sanctam religionis professionem apostatant et ad seculum redeunt et postmodum poenitentiae remedia non requirunt, sine poenitentia communionem penitus non accipiant, quos etiam iubemus ad clericatus officium non admitti. Et quicumque ille (*sit*), post poenitentiam habitum secularem non praesumat: quod si praesumpserit ab ecclesia alienus habeatur.

Hunc canonem recitavimus, quia sententiam de vi professionis religiosae nuptias impediens, satis prodere videtur. Sane quibus propter reditum ad seculum poenitentia imponitur et post poenitentiam habitus secularis ideoque et conversatio secularis interdicitur, eos et a coniugalis vitae usu semper fuisse prohibitos tenendum est. Attamen de irritatione actus nihil dicitur, quemadmodum neque in seq. en. LII.

**Canon XLVI.** Professas viduas, si conniventiam praestiterint, cum raptoribus esse damnandas.

Cf. notam praeced.

**Canon LII.** De puellis, quae se voverunt Deo et praeclari decore nominis floruerunt, si post viginti et quinque annos aetatis ad terrenas nuptias transierint, id custodiendum esse decrevimus ut cum his, cum quibus se alligaverint, communionem priventur, ita ut eis postulantis poenitentia non negetur, cuius poenitentiae communio multo tempore differatur.

#### EX CONCILIO ANDEGAVENSI

AN. 453.

**Canon VI.** Hi qui alienis uxoribus (*dimissis scilicet a viris*), superstitionibus earum maritis, nomine coniugii abutuntur, a communionem habeantur extranei.

His verbis comprehenditur quoque casus quo mulier ob adulterium fuerit dimissa.

#### EX EPISTOLA LEONIS

AD RUSTICUM EPISC. NARBORENSEM AN. 458 AUT 59.

**Decretum III.** Lex continentiae eadem est ministris altaris, quae episcopis atque presbyteris. Qui cum essent laici sive lectores, licite et uxores ducere et filios procreare potuerunt. Sed cum ad dictos pervenerunt gradus, coepit eis non licere quod licuit. Unde ut de carnali fiat spiritale coniugium oportet eos nec dimittere uxores et quasi non habeant sic habere, quo et salva sit caritas connubiorum et cessent opera nuptiarum.

Secundum id explicare licet canonem VI Apostolorum, ad quem quidam provocant ut doceant apud graecos obligationem coelibatus antiquitus non viguisse. Quod quidem si probaretur, probaretur quoque eam obligationem non extitisse olim pro latinis; nam canon ille Apostolicus non spectat potius ad Ecclesiam graecam quam latinam, etsi scriptus sit graece. Canon penes Dionysium VI sic habet. *Episcopus aut presbyter uxorem propriam nequaquam sub obtentu religionis abiiciat: si vero reiecerit, excommunicetur, sed et si perseveraverit, deiciatur.* Cum audis Episcopum quoque nominari, intelligis de ea abiectio uxoris sermonem esse, quae Episcopis quoque illicita erat: an prohibebantur Episcopi negare debitum uxori petenti, sive illis, ne vel in Ecclesia graeca fuit unquam permissus usus coniugii? « Certe confiteris non posse esse Episcopum, qui in Episcopatu filios faciat » ait Hieronymus adv. Iovinianum I. I. n. 34. Abiectio ergo, quam canon Apostolicus prohibet, ea est, de qua Leo loquitur, qui profecto noverat et veterem disciplinam

et apostolicas traditiones. Cf. opus cit. Fr. Ant. Zachariae de Caelibatu ecclesiastico.

**Decretum IV.** Non omnis mulier viro iuncta uxor est viri, quia nec omnis filius haeres est patris. Nuptiarum autem foedera inter ingenuas sunt legitima et inter aequales, multo prius hoc ipsum Domino constituyente, quam initium romani iuris exsisteret. Itaque aliud est uxor, aliud concubina, sicut aliud ancilla, aliud libera. Propter quod etiam Apostolus ad manifestandam harum personarum discretionem, testimonium ponit ex genesi, ubi dicitur Abrahae: *eiice ancillam etc.* Unde cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut praeter sexuum coniunctionem haberet in se Christi et Ecclesiae sacramentum, dubium non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium. Igitur cuiuslibet loci clericus si filiam suam habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est, quasi eam coniugato dederit: nisi forte illa mulier et ingenua facta et dotata legitime et publicis nuptiis honestata videatur.

Sententia Leonis hoc in loco, quae difficilis videri potest, pendet tota ex principio, ad quod ipse provocat, scilicet ita ab initio institutam fuisse a Deo nuptiarum societatem ut haberet in se Christi et Ecclesiae sacramentum. Atqui societas viri cum concubina non habet hoc sacramentum h. e. non repraesentat unionem Christi cum Ecclesia. Nam unio Christi cum Ecclesia est unio perpetua et elevans Ecclesiam ad participationem dignitatis et honorum Christi: e contrario unio viri cum concubina est unio dissolubilis, eo quod vir muliere utitur ad solam voluptatem, eam tamquam ancillam habens et plerumque ex ancillis suis in sua servitutis conditione relictis eligens. Talis societas non est profecto matrimonium. Huc autem historice redibat vel videbatur Leoni redire unio viri cum ancilla, quae non fuisset ingenua facta et dotata legitime et publicis nuptiis honestata: purus nimirum concubinatus praesumebatur. Eadem erat sententia Ambrosii in Luc. VIII. 8 aientis « ubi impar coniugium est, lex Dei (lata scilicet in institutione matrimonii Gen. II. 24, cuius mentionem fecit n. praeced.) non est. » Cf. Hincmarum Rhemensem epist. XXII. Ea porro superius tradita doctrina cum satis fuerit Leoni pro expedienda quaestione singulari sibi proposita, noluit alio divertere et immorari in quaestionibus solvendis, quae suboriri poterant, e. g. an coniugium liberi cum serva unquam possit esse legitimum matrimonium et sacramentum: nam quaestio ipsi proposita fuerat de concubina non de coniugio liberi cum serva seu ancilla. Cf. pag. 122.

**Decretum V.** Paterno arbitrio viris iunctae carent culpa, si mulieres, quae a viris habebantur, in matrimonio non fuerunt (*si nempe viri, quibus filiae paterno arbitrio iunguntur, aliam quidem ha-*

buerunt mulierem, sed non coniugii foedere sociatam); quia aliud est nupta, aliud concubina.

Cf. Decret. praeced.

**Decretum VI.** Ancillam a toro abiicere et uxorem certae ingenuitatis accipere, non duplicatio coniugii sed profectus est honestatis.

Cf. Decr. IV praeced.

**Decretum XIII.** In adolescentia constitutus, si urgente aut metu mortis aut captivitatis periculo, poenitentiam (*publicam*) gessit et postea timens lapsum incontinentiae iuvenilis, copulam uxoris acceperit, ne crimen fornicationis incurreret, rem videtur fuisse veniam si praeter coniugem, nullam omnino aliam agnoverit. In quo tamen non regulam constituimus, sed quid sit tolerabilius aestimamus. Nam secundum veram cognitionem, nihil magis ei congruit, qui poenitentiam gessit, quam castitas perseverans et mentis et corporis.

Exinde quis non immerito colligat non fuisse ea aetate admodum frequentes, qui in adolescentia poenitentiam publicam agerent, quod ne fiat suadet quoque Ambrosius De Poenit. l. II. n. 104 et 107, et postea etiam consuluit an. 506 concilium Agathense, can. XV.

Vides poenitentiam publicam fuisse impedimentum impediens matrimonium. Ecclesiasticis sanctionibus praefixum est (ait Conc. Ticinense an. 850 v. inf.) ut nullus publice poenitens usque ad tempus perfectae poenitentiae contrahere valeat. Imo priore aetate suadebatur ut et exacta poenitentia, servaretur continentia, ut innuit heic Leo. Imo Siricius simpliciter praeceptum esse supponit epist. ad Himerium c. 6. s. c. quod praeceptum Leo clementer emollivit pro adolescentibus: cuius exemplum secutus est quoque quoad alias Nicolaus t. v. infra.

**Decretum XIV.** Propositum monachi proprio arbitrio aut voluntate susceptum deseri non potest absque peccato. Quod enim quis vovit Deo, debet ei reddere. Unde qui relicta singularitatis professione ad militiam vel nuptias devolutus est, publicae poenitentiae satisfactione purgandus est; quia *etsi (potest id merito accipi: re per se considerata, quod obiici Leoni poterat)* innocens sit militia et honestum potest esse coniugium, electionem tamen meliorem deseruisse transgressio est.

**Decretum XV.** Puellae, quae non coactae parentum imperio sed spontaneo iudicio virginitatis propositum atque habitum susceperunt, si postea nuptias eligunt, praevericantur, etiamsi consecratio non accessit, cuius utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent. Ambigi vero non potest crimen magnum admitti, ubi

et propositum deseritur et consecratio violatur. Nam si humana pacta non possunt impune calcari, quid eos manebit qui corruperint foedera divini sacramenti (*nempe consecrationis: de iis enim, quae etiam consecratae sint, in fine agit. Sacramentum autem latiore sensu accipitur*)?

Ex his duobus responsis non satis liquet an tales nuptias irritas censeret Leo; sed neque hue spectabat Leo ut id doceret, qui de poenitentia imponenda agebat. Cf. Innocentii hac de re decretum.

#### EX EPISTOLA LEONIS

AD NICETAM EPISC. AQUILEIENSEM AN. 458.

**Decretum I.** Cum per bellicam cladem... abductis in captivitatem viris, feminae eorum... quae viros proprios aut interemptos putarint aut numquam a dominatione crediderint liberandos et ad aliorum coniugium solitudine cogente transierint, cumque nunc... nonnulli eorum, qui putabantur periisse, remeaverint, merito caritas tua videtur ambigere quid de mulieribus, quae aliis iunctae sunt viris, a nobis debeat ordinari. Sed quia novimus scriptum quod a Deo iungitur mulier viro (*Prov. XIX. 14*) et iterum praeceptum agnovimus ut quod Deus iunxit, homo non separet, necesse est ut legitimarum foedera nuptiarum redintegrandam credamus et remotis malis, quae hostilitas intulit unicuique hoc, quod legitime habuit, reformetur, omnique studio procurandum est ut recipiat unusquisque quod proprium est.

#### EX CONC. TURONENSI

AN. 461.

**Canon II.** Licet a patribus nostris id fuerit constitutum ut quicumque sacerdos vel levita filiorum procreationi operam dare fuisset convictus, a communione dominica abstinere; nos tamen huic restrictioni moderationem adhibentes... id decrevimus ut sacerdos vel levita coniugali concupiscentiae inhaerens (*cum coniuge scilicet antea ducta*) vel a filiorum procreatione non desinens ad altiorem gradum non ascendat nec sacrificium offerre vel plebi ministrare praesumat. Sufficiat his tantum quod a communione non efficiantur alieni.

Cf. en. 1. Conc. Toletani an. 400.

**Canon VI.** Qui se sacratis virginibus per coniunctionem nefandam miscuerint, vel propositum professae religionis dereliquerint, utrique a communione habeantur alieni; quia si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus: donec resipiscentes a laqueo dia-